

Innvandrere og inntekt - fra hjelp til selvhjelp?

Yrkesinntekt er viktigste inntektskilde for de aller fleste innvandrerne. Økt botid medfører økt grad av økonomisk selvhjelpenhet. Sosialhjelp utgjør imidlertid 16 prosent av samlet inntekt for innvandrerfamilier fra den tredje verden, mot 2 prosent for norske familier. Det er store inntektsforskjeller mellom ulike innvandrergrupper i Norge. Vesteuropere ligger høyest, mens innvandrere fra Øst-Europa har de laveste inntektene.

Mads Ivar Kirkeberg

Det har vært skrevet relativt lite om innvandrernes inntektsforhold. Dette skyldes først og fremst manglende datamateriale på området. Den offentlige debatten har derfor ofte vært preget av ren synsing, og i mange tilfeller basert på en rekke fordommer. Det er imidlertid hevet over tvil at innvandrernes inntektsforhold påvirker nordmenns syn på innvandring. Hva som er viktigste kilde til livsopphold, kan være av avgjørende betydning for hvordan innvandrere blir akseptert og integrert i det norske samfunnet.

Hvor store er inntektsforskjellene, og hva er viktigste kilde til livsopphold for ulike innvandrergrupper i Norge? Endrer inntektens sammensetning seg etter hvor lenge innvandrerne har oppholdt seg i landet? Denne artikkelen prøver å besvare disse spørsmålene.

Innvandrere fra Vest-Europa høyest disponibel inntekt...

En oversikt over familiers gjennomsnittlige, disponible inntekt etter hovedpersonens¹ fødeland viser et klart skille mellom ulike innvandrergrupper (tabell 1). Ikke uventet har familier fra Vest-Europa (uten Tyrkia), Nord-Amerika og Oseania en

klart høyere gjennomsnittlig disponibel inntekt enn familier fra de øvrige deler av verden. Norske familier hadde en gjennomsnittlig disponibel inntekt på 188 000 kroner i 1993. Innvandrere fra våre nordiske naboland hadde en gjennomsnittlig disponibel inntekt pr. familie på 166 800 kroner. For danske og svenske familier utgjør tallene hhv. 172 800 og 166 400 kroner. Familier fra Vest-Europa ellers har et inntektsnivå lik norske familier. Britiske familier hadde f.eks. en gjennomsnittlig disponibel inntekt på 190 600 kroner i 1993 (tabell 2).

...mens østeuropeerne ligger lavest

Det er interessant å legge merke til at innvandrere fra Øst-Europa har de laveste inntektene. Familier fra denne regionen måtte i 1993 nøye seg med 102 500 kroner i gjennomsnittlig disponibel inntekt. Dette lave gjennomsnittet har sammenheng med de siste 2-3-års innvandring fra Bosnia-Hercegovina. Innvandrere som oppholder seg i asylmottak har svært lave registrerte inntekter. Derimot hadde familier fra f.eks. Polen og Ungarn en gjennomsnittlig disponibel inntekt på hhv. 142 100 og 193 500 kroner i 1993.

DEFINISJONER

Førstegenerasjonsinnvandrere: Innvandrere er her avgrenset til førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk bakgrunn. Ved å holde seg til denne innvandrer-kategorien, blir valget av fordelingsvariabel enklere. Førstegenerasjonsinnvandrerne er fordelt etter fødeland, og statsborgerskap er holdt utenfor. Denne avgrensningen er foretatt bl.a. ut fra et ønske om å se hvilken betydning innvandringstidspunktet og botiden i Norge har for innvandrernes inntekter. Førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk bakgrunn er den klart største av de to kategoriene innvandrere som inngår i Statistisk sentralbyrås definisjon av innvandrerbefolkningen.

Disponibel inntekt: En måte å måle familiers økonomiske velferd er gjennom såkalt disponibel inntekt, dvs. det en familie har til disposisjon etter at gjeldsrenter og skatt er trukket fra. Dataene tar ikke hensyn til at flere innvandrerfamilier kan inngå i samme storfamilie.

Tabell 1: Inntektsregnskap for familier, etter hovedpersonens fødeland. Verdensregion. Førstegenerasjonsinnvandrere. Gjennomsnitt i kr. 1993

	Norge	Norden ellers	Vest-Europa ellers, unntatt Tyrkia	Øst-Europa	Nord-Amerika og Oseania	Asia, Afrika, Mellom- og Sør- Amerika og Tyrkia
Yrkesinntekt	196 300	192 600	234 600	97 800	175 200	104 900
+ Lønn	174 400	172 500	216 800	91 400	161 400	99 500
+ Netto næringsinntekt	21 900	20 100	17 800	6 400	13 800	5 400
+ Kapitalinntekt	-4 800	-6 800	-6 900	-4 300	6 400	-6 600
+ Inntekt av bolig	2 200	1 800	2 100	1 000	1 800	900
+ Brutto renteinntekt	8 700	6 100	6 200	2 800	11 200	1 600
+ Andre kapitalinntekter	9 100	6 800	8 300	2 500	7 100	1 800
- Gjeldsrenter	24 800	21 500	23 500	10 600	13 700	10 900
+ Overføringer mottatt	57 700	39 400	38 300	37 600	63 900	53 200
+ Ytelser fra folketrygden	35 600	23 100	18 300	17 100	32 600	11 700
+ Tjenestepensjon	8 600	5 500	6 500	3 000	22 500	1 400
+ Bidrag o.l.	1 300	1 200	1 200	1 000	800	1 300
+ Barnetrygd	5 400	4 500	5 600	7 500	3 700	9 200
+ Bostøtte	400	200	200	600	300	1 500
+ Stipend	1 100	700	1 100	600	700	2 500
+ Forsørgerfradrag	900	800	1 000	1 100	600	1 500
+ Sosialhjelp	4 400	3 400	4 400	6 700	2 700	24 100
= Samlet inntekt	249 200	225 200	266 000	131 100	245 500	151 500
- Sum utlignet skatt	61 200	58 400	79 700	28 600	72 100	26 200
= Disponibel inntekt	188 000	166 800	186 300	102 500	173 400	125 300

For familier fra Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika og Tyrkia (vil bli kalt den tredje verden heretter) er bildet mer sammensatt. For disse regionene sett under ett var gjennomsnittlig disponibel inntekt 125 300 kroner pr. familie, men det er store forskjeller mellom de ulike landene. For de utvalgte innvandrergруппene i tabell 2 varierer gjennomsnittlig inntekt fra 85 900 kroner for flyktningfamilier fra Somalia til 158 700 kroner for indiske familier. Pakistanske og vietnamesiske familier hadde gjennomsnittsbetrag på hhv. 140 900 og 130 400 kroner.

Lønnsinntekt størst betydning
Blant de aller fleste innvandrere i Norge er lønnsinntekt viktigste kilde til livsopphold (figur 1). I norske fa-

milier utgjør lønnsinntekten i gjennomsnitt 70 prosent av familiens samlede inntekt. For innvandrere fra Vest-Europa ellers har lønnsinntekten enda større betydning for familiens økonomi. Litt overraskende er denne type inntekt like viktig for innvandrere fra Nord-Amerika og Oseania som for innvandrere fra den tredje verden. I disse familiene utgjør lønnsinntekten i gjennomsnitt ca. 66 prosent av samlet inntekt. Det er med andre ord liten forskjell i lønnsinntektens betydning mellom norske familier og innvandrerfamilier fra mer fjerntliggende strøk.

Hvis man betrakter de enkelte land, blir forskjellene likevel mer tydelige. Igjen er det mellom land i Asia og Afrika en finner de største ulikhetene. I

pakistanske, vietnamesiske og iranske familier utgjør lønnsinntekten hhv. 62, 56 og 44 prosent av samlet inntekt. Tilsvarende tall for Somalia og Marokko var 17 og 64 prosent. Indiske familier har en inntektssammensetning på linje med familier fra Vest-Europa med over 80 prosent av familiens inntekt i form av lønn.

Store variasjoner i lønnsnivå mellom innvandrerne

Det er store forskjeller i lønnsnivå mellom ulike grupper av innvandrere. Familier fra Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania har i gjennomsnitt lønnsinntekter som langt overstiger lønnsinntektene til familier fra andre deler av verden. Eksempelvis hadde familier fra Storbritannia en gjennomsnittlig lønnsinntekt på

DATAGRUNNLAG

Datamaterialet er hentet fra den registerbaserte inntektsstatistikken; inntektsregisteret. Utgangspunktet er et befolkningsgrunnlag fra befolkningsstatistikken pr. 31.12.93. Ved hjelp av fødselsnummer kobles det på individbaserte data fra ligningsregisteret, selvangivelsesregisteret, lønns- og trekkoppgaveregisteret, sosialhjelpsregisteret, Statens lånekasse for utdanning, Husbankens bostøtteregister og Rikstrygdeverket (se oppstilling i tabell 1). Alle inntektskomponenter som inngår i beregningen av disponibel inntekt, blir registrert på individnivå. Enkelte av inntektene, f.eks. bostøtte og barnetrygd, blir bare tildeelt personer i egenskap av medlemmer av en husholdning. Disponibel inntekt bør derfor brukes som et inntektsbegrep pr. husholdning, og ikke pr. individ. Husholdning er ikke tilgjengelig på register. Familie må derfor benyttes som en tilnærming.

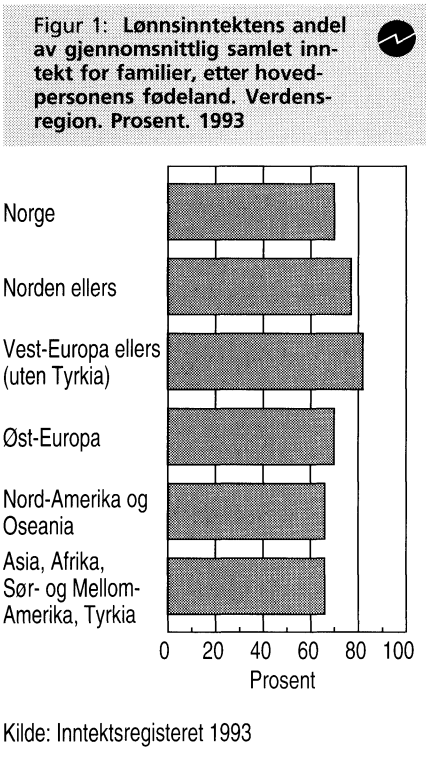
Tabell 2: **Inntektsregnskap for familier, etter hovedpersonens fødeland. Utvalgte nasjoner. Førstegenerasjonsinnvandrere. Gjennomsnitt i kr. 1993**

	Danmark	Storbri- tannia og Nord-Irland	Polen	USA	India	Iran	Pakistan	Viet- nam	Soma- lia	Tyrkia
Yrkesinntekt	194 500	257 400	137 100	175 100	188 000	58 400	116 700	87 300	15 600	123 200
+ Lønn	169 200	240 400	129 600	160 900	170 000	55 800	105 300	84 500	15 000	118 200
+ Netto næringsinntekt	25 300	17 000	7 500	14 200	18 000	2 600	11 400	2 800	600	5 000
+ Kapitalinntekt	-5 200	-7 900	-6 500	8 300	-14 000	-5 400	-11 300	-5 300	-500	-10 400
+ Inntekt av bolig	1 900	2 100	1 600	1 800	1 700	500	1 400	1 000	100	1 100
+ Brutto renteinntekt	7 500	5 500	4 900	12 200	4 400	700	1 600	1 400	200	1 000
+ Andre kapitalinntekter	6 700	10 200	2 200	7 400	3 700	800	1 500	300	100	600
- Gjeldsrenter	21 300	25 700	15 200	13 100	23 800	7 400	15 800	8 000	900	13 100
+ Overføringer mottatt	42 800	34 700	51 700	68 400	35 700	73 000	63 900	67 700	74 200	57 800
+ Ytelser fra folketrygden	26 900	14 800	27 700	34 500	12 600	5 500	24 600	9 200	3 500	21 200
+ Tjenestepensjon	6 200	6 600	4 200	25 400	2 200	200	2 700	300	200	1 900
+ Bidrag ol.	1 000	1 100	2 200	800	800	1 400	600	1 400	1 900	1 000
+ Barnetrygd	4 000	5 700	6 300	3 500	9 500	6 800	17 500	10 400	8 000	12 100
+ Bostøtte	200	200	900	400	300	3 000	1 200	3 300	2 400	1 200
+ Stipend	700	1 200	1 000	700	1 100	6 300	1 000	5 500	3 100	800
+ Forsørgerfradrag	700	1 000	1 000	600	1 600	1 100	3 000	1 700	1 200	2 100
+ Sosialhjelp	3 100	4 100	8 400	2 500	7 600	48 700	13 300	35 900	53 900	17 500
= Samlet inntekt	232 100	284 200	182 300	251 800	209 700	126 000	169 300	149 700	89 300	170 600
- Sum utlignet skatt	59 300	93 600	40 200	73 900	51 000	13 500	28 400	19 300	3 400	30 200
= Disponibel inntekt	172 800	190 600	142 100	177 900	158 700	112 500	140 900	130 400	85 900	140 400

240 400 kroner i 1993. Til sammen-
ligning var tilsvarende tall for paki-
stanske og tyrkiske familier hhv.
105 300 og 118 200 kroner. Det er
flere årsaker til disse store ulikhetene.
En stor andel av innvandrerne fra
den tredje verden er ansatt i typiske
lavlønnsyrker. Mange av dem har
også en relativt lav utdanning sam-
menlignet med europeere. En sam-
menligning av utdanningsnivå for
personer 30-44 år i 1989 viser f.eks.
at 32 prosent av alle bosatte i Norge
med Storbritannia som fødeland har
fullført utdanning på universitets- og
høgskolenivå (SSB 1991). Det tilsva-
rende tallet for personer med
Pakistan som fødeland var 11 pro-
sent. Det samme gjaldt også Tyrkia.
Blant nordmenn har 24 prosent i
aldersgruppen 30-44 år fullført en
slik høyere utdanning.

En annen årsak til forskjellene i gjen-
omsnittlig lønnsinntekt er den høye
arbeidsledigheten innen enkelte
innvandrergrupper. I mai 1994 var
4,8 prosent av befolkningen i Norge
registrert som arbeidsledige. Blant
innvandrere fra Latin-Amerika, Asia
og Afrika var arbeidsledigheten hhv.
16,7, 18,5 og 22,4 prosent.

En tredje viktig årsak er hvilken
grunn innvandrerne hadde for å flyt-
te til Norge. I perioden 1990-1993
kom svært mange av innvandrerne
fra Øst-Europa, Asia og Afrika til lan-
det som flyktninger (SSB 1995). Dis-
se innvandrerne har møtt et stramt
arbeidsmarked i Norge. De som kom-
mer til Norge på grunn av utdanning
og arbeid, er stort sett fra Vest-Euro-
pa, Nord-Amerika og Oseania. Mange
av disse har fått seg arbeid på for-
hånd og går ofte inn i høyt lønnede
stillinger. Familier fra disse verdens-

regionene har også ofte to lønnsinntekter. At både mann og kvinne har lønnet arbeid er mer uvanlig innenfor enkelte kulturer i f.eks. Asia og Afrika.

Innenfor Norden har det eksistert et felles arbeidsmarked siden 1954. Ifølge denne overenskomsten står det norske arbeidsmarkedet åpent for innvandrere fra de øvrige nordiske land. Disse innvandrerne trenger ikke oppholds- eller arbeidstillatelse (Lundh 1994). Dette åpne markedet har bidratt til at lønningene til noen av de største innvandringsgruppene her i landet (dansker og svensker) ligger på samme nivå som for nordmenn.

Få innvandrere har næringsinntekt

Ikke uventet har næringsinntekt gjennomsnittlig en relativt liten betydning for innvandrernes totale inntekter, men for de som driver egen næringsvirksomhet, kan dette være viktigste kilde til livsopphold. Det har ikke blitt foretatt omfattende studier av innvandrere som har opprettet egen næringsvirksomhet i Norge. Stortingsmelding nr. 39 (1987/1988) nevner bare kort at "egen forretningsdrift har vært et alternativ for innvandrere som ikke har fått anerkjent sin yrkeskompetanse på arbeidsmarkedet" (Moshuus 1992). Blant enkelte innvandringsgrupper er egen næringsvirksomhet ganske vanlig. "Pakistaner'n på hjørnet" som driver den lokale nærbutikken, er blitt et begrep, spesielt i Oslo. 12 prosent av pakistanske familier i Norge hadde da også næringsinntekt i 1993. Gjennomsnittlig tjente disse ca. 100 000 kroner på sin næringsvirksomhet. De tilsvarende tallene for indiske familier var 14 prosent og 132 000 kroner. Igjen går det et markant skille mellom innvandrere fra Vest-Europa og innvandrere fra de øvrige deler av verden. Eksempelvis hadde danske

familier med egen næringsvirksomhet i Norge en gjennomsnittlig inntekt på 184 000 kroner.

Negative kapitalinntekter

Størrelsen på kapitalinntektene sier noe om hvilken formue de ulike innvandrergruppene har. Kapitalinntektene deles inn i inntekt av egen bolig, renteinntekter på bankinnskudd og andre kapitalinntekter (f.eks. aksjeutbytte). Disse inntektene reduseres med fradragsberettigede gjeldsrenter. De aller fleste innvandrergrupper, i likhet med nordmenn, har i gjennomsnitt en negativ kapitalinntekt, det vil si at de har en gjeld som "spiser opp" det de eventuelt måtte få i kapitalinntekter. Et unntak er innvandrere fra Nord-Amerika og Oseania. Familier fra disse regionene hadde en gjennomsnittlig nettokapitalinntekt på 6 400 kroner. Dette positive resultatet skyldes trolig enkelte familier fra USA med en relativt høy nettoformue.

Ytelser fra folketrygden viktigst for innvandrere fra Europa, Nord-Amerika og Oseania...

Mottatte overføringer (tabell 1) består av en rekke ulike ytelser fra det offentlige. Det er stor forskjell på hvilke typer overføringer som har størst betydning blant ulike innvandrergrupper. Den største inntektsposten for nordmenn og innvandrere fra Europa, Nord-Amerika og Oseania er ytelser fra folketrygden. Disse ytelsene omfatter bl.a. alderspensjon, uførepensjon, attføringspenger og overgangsstønad. Alderspensjon utgjør det største beløpet. For norske familier utgjorde ytelsene til alderspensjonister gjennomsnittlig 14 prosent av samlet inntekt sammenlignet med 10 prosent for familier fra Norden ellers, og 7 prosent for det øvrige Vest-Europa. En forklaring på denne forskjellen er at gjennomsnittsalderen i mange innvandrergrupper ligger lavere enn for nordmenn.

...mens barnetrygd og sosialhjelp har størst betydning for øvrige innvandrere

Alle overføringer, med unntak av ytelser fra folketrygden og tjenestepensjoner, tilfaller i større grad innvandrere fra den tredje verden enn innvandrere fra andre deler av verden. Størst inntektsmessig betydning har barnetrygden og overføringer fra den kommunale sosialtjenesten. Barnetrygden utgjør gjennomsnittlig 9 200 kroner eller 6 prosent av samlet inntekt for disse familiene, men det er store forskjeller mellom de enkelte land. For pakistanske familier utgjør f.eks. denne inntektsposten gjennomsnittlig 17 500 kroner (over 10 prosent av samlet inntekt). Barnetrygden er også en relativt viktig inntekt for familier fra Øst-Europa. For norske familier beløper barnetrygden seg til 2 prosent av samlet inntekt (5 400 kroner). Forklaringen til disse forskjellene er naturlig nok. Eksempelvis har kvinner i alderen 35-44 år med fødeland Somalia og Pakistan mer enn 3 barn i gjennomsnitt. For norske kvinner i samme aldersgruppe er gjennomsnittet 2 barn.

Sosialhjelp er en viktig inntektskilde for enkelte innvandrergrupper. For familier fra den tredje verden utgjør sosialhjelp gjennomsnittlig 24 100 kroner eller 16 prosent av familiens samlede inntekter. Til sammenligning er det tilsvarende tallet for norske familier 4 400 kroner eller 2 prosent av samlet inntekt.

Sosialhjelpsmottakere er ikke noen ensartet gruppe. Terum (1985) skriver bl.a. at "Det er variasjonar i alder og familietype og i kva grad dei er avhengig av sosialhjelp som inntektskilde. For ei gruppe kan sosialhjelp vere einaste og viktigaste inntektskilde Ei anna hovudgruppe kan først og fremst ha sosialhjelpa som supplement til andre inntektskilder - som t.d. arbeid eller trygd." Det er da

også store variasjoner i sosialhjelpens betydning for ulike innvandrergreper. I familier fra Somalia er sosialhjelp viktigste kilde til livsopphold (over 60 prosent av samlet inntekt). For pakistanske og indiske familier betyr denne formen for inntekt mye mindre (gjennomsnittlig 8 og 4 prosent av samlet inntekt).

Endrer inntektene seg med botiden i Norge ?

En families inntektssammensetning vil alltid endres over tid. Etter som årene går vil f.eks. lønnsinntekter bli erstattet med pensjoner, barnetrygden opphører og for mange vil kapitalinntektene øke. For innvandrere, spesielt fra den tredje verden, er det mest interessant å se på om de som mottar sosialhjelp får denne erstattet med andre inntektskilder. Sosialhjelp blir gitt til de som ikke er i stand til å sørge for sitt eget livsopphold. Et spørsmål som stadig dukker opp i debatten rundt innvandrere i Norge, er i hvilken grad enkelte grupper blir va-

rig avhengig av sosialhjelp. Klarer de fleste etter hvert å bli selvhjulpne?

Figur 2 viser at inntektene til familier fra den tredje verden endrer seg med botiden. Det er en klar tendens til at sosialhjelpens betydning minsker til fordel for arbeidsinntekt. For familier som har innvandret fra den tredje verden etter 1989, utgjorde sosialhjelpen gjennomsnittlig 37 prosent av samlet inntekt i 1993. For innvandrere fra den tredje verden som kom til Norge på 1970- og 1980-tallet, var de tilsvarende tallene 6 og 16 prosent. Over halvparten av familiene som har kommet hit til landet etter 1989, mottok sosialhjelp i 1993. Blant familier som har bodd her 10-20 år lenger, mottar en tredjedel en slik form for økonomisk støtte.

Hvis man ser på de enkelte land, er det også en klar sammenheng mellom innvandrerfamilienes inntektssammensetning og botid. Familier fra Somalia mottar gjennomsnittlig fire ganger så mye sosialhjelp som familier fra Pakistan (tabell 2). Median botid for innvandrere fra Somalia var pr. 1. januar 1994 2,8 år (SSB 1994). For pakistanere var tilsvarende tall 11,6 år.

Det finnes mange forskjellige årsaker til inntektssituasjonen hos innvandrerfamilier fra den tredje verden. Botid kan være en av årsakene, men det er grunn til å tro at selve innvandringstidspunktet også har stor betydning. Man kan si at innvandringen til Norge fra slutten av 1960-årene og fram til i dag har gått fra å være arbeidskraftsimport til å bli flyktninginnvandring. Innvandrere som kom til Norge på 1970-tallet, var stort sett arbeidssøkere. De møtte et land praktisk talt uten arbeidsledighet. Mange jobber stod ledige og det var relativt lett å få seg lønnet arbeid. For innvandrere som har kommet på slutten av 1980-tallet og begynnelsen

av 1990-tallet, har situasjonen vært en helt annen. Omtrent halvparten av innvandrerne som har kommet på 1990-tallet har vært flyktninger. De fleste flyktningene har kommet fra Øst-Europa, Asia og Afrika (SSB 1995). Disse menneskene opplever et stramt arbeidsmarked hvor de må konkurrere med mange nordmenn om de fleste jobbene. Selv innvandrere med høyere utdanning fra hjemlandet får ikke jobb. Uten jobb klarer de heller ikke å oppnå trygderettigheter. Dette fører til at flere innvandrerfamilier, selv etter flere års botid i Norge, fortsatt er avhengige av sosialhjelp.

1. Som hovedperson regnes den personen hvis fødselsnummer er lik familienummer. For gifte par vil dette være mannens fødselsnummer. I denne artikkelen vil hovedpersonens fødeland avgjøre om vi snakker om norske familier, pakistanske familier etc.

Litteratur

Lundh, Christer m.fl. (1994): *Från arbeidskraftsimport till flyktinginvandring*. SNS Forlag, Stockholm.

Moshuus, Geir H. (1992): "Innvandrer og forretningsmann": i Woon, Long Litt (red.) *Fellesskap til besvær? - om nyere innvandring til Norge*, Universitetsforlaget, Oslo.

Statistisk sentralbyrå (1991): *Statistisk ukehefte*, nr. 42, 1991.

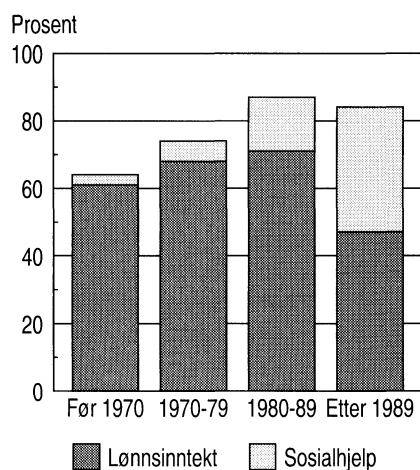
Statistisk sentralbyrå (1994): *Ukens statistikk*, nr. 31/32, 1994.

Statistisk sentralbyrå (1995): *Ukens statistikk*, nr. 10, 1995.

Terum, Lars Inge (1985): *Med sosialhjelp som inntekt*. INAS-rapport 1985:6.

Mads Ivar Kirkeberg er førstekon-sulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk.

Figur 2: Lønnsinntektens og sosialhjelpens andel av gjennomsnittlig samlet inntekt for familier fra den tredje verden, etter innvandringsår. Prosent. 1993

Kilde: Inntektsregisteret 1993